

Мальцев В. В.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник, заступник начальника кафедри забезпечення державної безпеки,

Київський інститут Національної гвардії

(*м. Київ, Україна*)

ГЕНЕЗИС І РОЗВИТОК ВІЙСЬКО-ПОЛІЦЕЙСЬКИХ СТРУКТУР У СВІТІ

Європейський досвід становлення жандармерій є ключовим для розуміння правової природи та функціонального призначення військово-поліцейських структур, оскільки саме на цьому континенті відбувалося зародження та еволюція інституцій, які поєднали у собі риси військових формувань і правоохоронних органів. Жандармерія як соціально-правовий феномен виникла в умовах потреби держави у створенні мобільних, дисциплінованих і водночас легітимних з точки зору внутрішнього права силових підрозділів, здатних ефективно підтримувати порядок у суспільстві, контролювати території та протидіяти криміналу. Її поява була зумовлена як внутрішньополітичними процесами, так і потребою забезпечення централізованого контролю монархічних режимів у період формування модерних держав [1].

Перші ознаки жандармерійських структур можна простежити у Франції, де у XV–XVI століттях існували роти жандармів, що мали переважно військові завдання. Проте поступово вони набували поліцейських функцій, особливо у сільській місцевості, де відсутні були інші органи правопорядку. Класична модель жандармерії сформувалася у Франції в кінці XVIII століття, коли була створена Національна жандармерія як спеціалізована військово-поліцейська інституція. Її завданням стало забезпечення внутрішнього порядку, охорона шляхів сполучення, боротьба зі злочинністю та виконання рішень судових органів. Саме французька жандармерія стала прообразом сучасних військово-поліцейських структур, які поєднують у собі сувору військову організацію з правоохоронними функціями.

Європейський контекст розвитку жандармерійських інституцій тісно пов'язаний із тенденціями централізації державної влади. Наприклад, в Італії наприкінці XVIII століття виник Корпус карабінерів, що був покликаний забезпечувати внутрішній порядок і водночас виконувати функції військової служби. Італійські карабінери стали важливим інструментом інтеграції національної держави в XIX столітті, символом єдності та стабільності. Подібна практика спостерігалася й в інших країнах Європи: у Нідерландах у XIX столітті створюється Королівська маршова жандармерія, в Іспанії – Громадянська гвардія. Всі ці формування мали подібні риси: військову дисципліну,

підпорядкованість центральній владі, право застосування сили до населення та виконання завдань у сфері охорони громадського порядку [2].

Історично жандармерії в Європі виникали в умовах суспільних потрясінь, коли класична поліція не могла впоратися з масштабними викликами. Вони ставали засобом контролю за віддаленими територіями, інструментом боротьби з бандитизмом, розбійництвом і селянськими повстаннями. Такий характер їхньої діяльності сформував подвійний образ жандарма: з одного боку, як гаранта безпеки, а з іншого – як символу репресивної сили держави. Важливо, що саме завдяки цьому досвіду жандармерії набули специфічної правосуб'єктності, яка поєднувала функції охорони громадського порядку з виконанням військових обов'язків.

У ХХ столітті європейські жандармерії поступово трансформувалися у сучасні військово-поліцейські формування. Вони зберегли військову організацію, однак їхня діяльність дедалі більше орієнтувалася на захист прав громадян, протидію новим видам злочинності та участь у міжнародних миротворчих місіях. Друга світова війна та повоєнний період стали етапами, коли жандармерії активно інтегрувалися у структури внутрішньої безпеки й водночас брали участь у міжнародних операціях. Прикладом може слугувати діяльність французької жандармерії у складі миротворчих сил ООН, що стало прецедентом виходу військово-поліцейських формувань на міжнародну арену як специфічних виконавців безпекових завдань [3].

Європейський досвід показує, що жандармерії стали не лише інструментом національної безпеки, але й важливим чинником розвитку міжнародного співробітництва. Саме їхня гнучка правова природа дозволила створювати асоціації на кшталт FIER, де об'єднуються формування з різних країн, здатні діяти у спільному правовому полі. Цей історичний шлях засвідчує, що жандармерії від початку свого існування були спрямовані на виконання завдань, які виходили за межі суто національної юрисдикції, і що вони природним чином стали суб'єктами міжнародних відносин у сфері безпеки.

Таким чином, європейський досвід формування жандармерій доводить, що ці військово-поліцейські структури є результатом довготривалої еволюції державної влади, спрямованої на поєднання військової дисципліни з поліцейськими функціями. Він демонструє, що історичні передумови створили підґрунтя для виникнення унікальної правосуб'єктності таких інституцій, яка згодом була адаптована до міжнародних умов і стала основою для сучасних моделей забезпечення громадської безпеки як у національному, так і в міжнародному вимірі [4].

Сучасний розвиток військово-поліцейських інституцій у світі відбувається під впливом глобалізаційних процесів, зростання ролі міжнародного права та розширення спектра загроз безпеці. Традиційні функції цих структур, які зводилися переважно до підтримання внутрішнього порядку і охорони стратегічних об'єктів, суттєво розширилися. Сьогодні військово-поліцейські формування виконують завдання у сферах боротьби з тероризмом, протидії організованій злочинності, забезпечення безпеки під час масових

заходів, участі у міжнародних миротворчих місіях, реагування на техногенні катастрофи та гуманітарні кризи. Така трансформація спричинила зміщення акцентів від суто національної орієнтації до інтеграції у глобальні безпекові системи.

Однією з ключових тенденцій розвитку є зростання міжнародного співробітництва між військово-поліцейськими структурами. Інституції цього типу, зокрема жандармерії Франції, Італії, Іспанії та інших країн Європи, активно взаємодіють у межах різноманітних міжнародних організацій і асоціацій, серед яких важливе місце належить ЄІЕР. Спільні навчання, операції та обмін досвідом дозволяють формувати уніфіковані стандарти реагування, що у свою чергу підвищує рівень взаємодії у кризових ситуаціях. Міжнародний аспект діяльності цих структур стає дедалі вагомим, адже новітні загрози безпеці не знають державних кордонів і вимагають колективних зусиль [5].

Військово-поліцейські інституції поступово переходять від класичної моделі жандармерії до комплексних силових формувань, що володіють широким спектром компетенцій. Їхня правосуб'єктність трансформується від похідної, виключно національної, до функціонально-міжнародної. Це проявляється у здатності виконувати завдання не лише в межах внутрішнього законодавства, але й відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та міжнародних домовленостей. Таким чином, сучасні жандармерії та аналогічні структури дедалі частіше визнаються не тільки внутрішніми правоохоронними органами, а й суб'єктами міжнародного правового простору.

Ще однією тенденцією є технологізація діяльності військово-поліцейських формувань. Використання новітніх інформаційних систем, цифрових баз даних, засобів відеоспостереження, дронів і сучасних комунікаційних технологій дозволяє підвищувати ефективність охорони порядку, контролювати масові зібрання та оперативно реагувати на загрози. Це створює нові можливості, але й висуває нові вимоги до нормативного забезпечення діяльності таких структур, оскільки використання технологій має відбуватися у відповідності з правами людини та стандартами міжнародного права [6].

Суттєвою рисою сучасності є також гуманізація діяльності військово-поліцейських інституцій. Якщо у XIX–XX століттях вони часто асоціювалися з репресивною силою держави, то сьогодні головний акцент робиться на забезпеченні прав і свобод громадян, на партнерських відносинах із суспільством. Цей процес відбувається під впливом міжнародних стандартів прав людини, рішень Європейського суду з прав людини, а також зростання ролі громадського контролю над діяльністю силових структур. Гуманізація правосуб'єктності означає, що військово-поліцейські формування визнаються не лише виконавцями владних приписів, але й відповідальними суб'єктами, зобов'язаними дотримуватися принципів пропорційності, необхідності та законності.

Особливої актуальності набуває участь військово-поліцейських інституцій у миротворчих і стабілізаційних місіях. Вони залучаються до

відновлення правопорядку у зонах конфліктів, підтримання діяльності перехідних адміністрацій, забезпечення захисту цивільного населення. Такі завдання потребують поєднання військової підготовки та поліцейських навичок, що й робить ці інституції унікальними у світовій безпековій архітектурі. Їхня правосуб'єктність у цьому випадку виходить за межі внутрішньодержавної і набуває міжнародного значення, оскільки вони діють від імені та під егідою міжнародних організацій чи міждержавних угод [7].

Ще однією важливою тенденцією є посилення регіональної інтеграції військово-поліцейських структур. У Європі це проявляється у функціонуванні FIEP, в Азії та Латинській Америці – у створенні власних регіональних форматів взаємодії. Таке об'єднання дозволяє не лише зміцнювати професійну спроможність, але й формувати колективну ідентичність, засновану на спільних принципах та стандартах діяльності. Для України участь у подібних процесах означає інтеграцію в європейську та світову систему безпеки, підвищення ролі Національної гвардії як суб'єкта міжнародного права [8].

Таким чином, сучасні тенденції розвитку військово-поліцейських інституцій свідчать про їхнє поступове перетворення на універсальні безпекові формування, що діють одночасно в національній і міжнародній площині. Вони поєднують військову дисципліну з поліцейськими функціями, інтегрують технологічні інновації у свою діяльність, орієнтуються на захист прав людини та активно співпрацюють на міжнародному рівні. Ця трансформація змінює їхню правосуб'єктність, роблячи її більш багатовимірною і комплексною, що відповідає сучасним викликам глобальної безпеки. Саме ця специфіка визначає актуальність їхнього дослідження у контексті міжнародного права і пояснює зростаючу увагу до ролі військово-поліцейських формувань у системі підтримання громадської безпеки і порядку у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. FIEP. The Argentina National Gendarmerie. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/argentinian-national-gendarmerie/>.
2. FIEP. The Carabiniers of Chile. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/chilean-carabineros/>.
3. FIEP. The Gendarmerie General Command of Turkey. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/turkish-gendarmerie/>.
4. FIEP. The Internal Security Force of Qatar. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/qatar/>.
5. FIEP. The Italian Carabinieri. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/italian-carabinieri/>.
6. FIEP. The Military Police and Military Fire Brigades of Brazil. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/state-military-police-and-military-fire-brigades-in-brazil/>.
7. FIEP. National Guard of Ukraine. – Режим доступу: <http://www.fiep.org/member-forces/national-guard-of-ukraine/>.

8. FIEP. General Directorate of the Gendarmerie of Jordan. – Режим доступа: <http://www.fiep.org/member-forces/darak-forces-jordan/>.